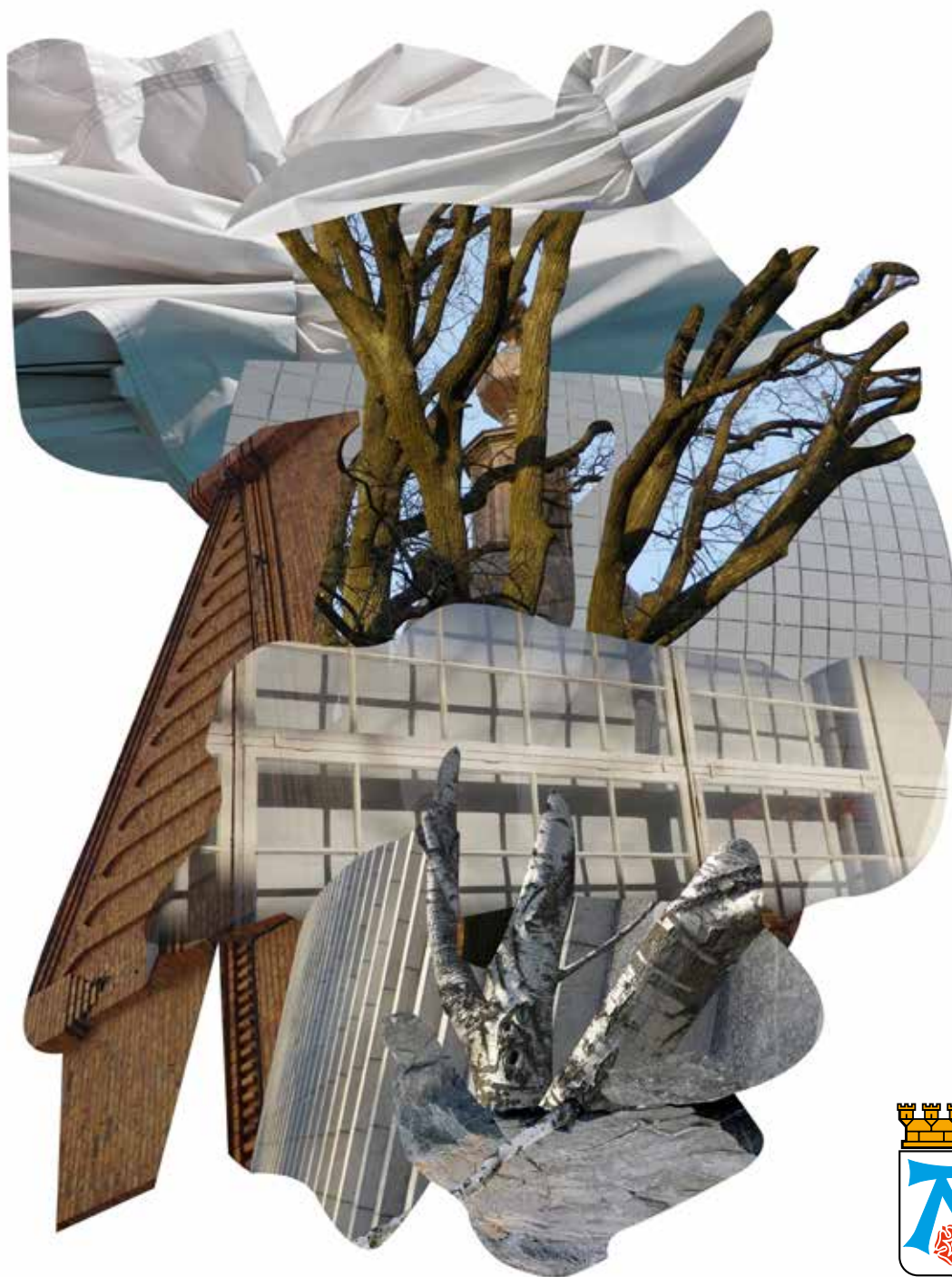

ARKITEKTURPROGRAM - REMISSHANDLING 2022

Arkitektur Västerås

2022-05-19

VÄSTERÅS STAD

Innehåll

Inledning.....	3
Sju påståenden för arkitektur.....	5
Platsen.....	5
Upplevelse	14
Aktivitet.....	21
Långsiktighet	26
Delaktighet	30
Det offentliga ansvaret och åtagandet	34
Genomförande och uppföljning	37
Verktygslåda	39
Arkitekturprogrammets bakgrund, syfte och mål	41
Samband med kommunala styrdokument.....	42
Riksintressen.....	43
Ordlista	44
Bildregister	47

PROJEKTORGANISATION

Förslaget till Arkitekturprogram för Västerås har tagits fram av en arbetsgrupp bestående av tjänstepersoner från stadsbyggnadsförvaltningen (SBF). Tjänstepersoner från Teknik- och fastighetsförvaltningen och Kultur-, idrotts- och fritidsförvaltningen har bidragit till olika delar av arbetet.

Kopplat till arbetet med arkitekturprogrammet hölls tre kunskapshöjande seminarier på tema ekonomisk, ekologisk och socialt hållbar arkitektur under våren 2021. Arkitekturforum har anordnats en gång per månad på teman kopplat till arkitekturprogrammet. Under hösten anordnas tre arkitektursvandringar för allmänheten i Skultuna, på Råby och Öster Mäljarstrand med samtal och reflektion kring den gestaltade livsmiljön.

Projektledare

Nora Kvassman, arkitekt, SBF

Projektgrupp

Linda Wängdahl, stadsbyggnadsantikvarie, SBF
Ida Andersson, planarkitekt, SBF
Susanne Malo, planarkitekt, SBF
Michaela Woltter, planarkitekt, SBF

DISPOSITION

Arkitektur Västerås består av tre huvudsakliga delar: I inledningen beskrivs syftet med programmet och varför god arkitektur är viktigt. Sju påståenden utgör dokumentets kärna. Här beskrivs Västerås stads ambitioner i frågor som rör arkitektur. Till varje påstående formuleras fem strategier för hur vi ska uppnå det påståendet säger. I den avslutande delen beskrivs Västerås stads verktyg för att kunna bevara, utveckla och skapa väl gestaltade livsmiljöer i kommunen.

Omslagsbilden: Kollage av Marcus Ivarsson.
Bilden består av ihopsatta fragment av fotografier som visar byggnader, träd och textil. Bilden kan ses som en abstrakt tolkning av Västerås arkitektur – en komposition av färger och material, byggnad och natur, sammanfogat till en helhet.

Västerås siluett sett från Djäkneberget.

Inledning

Omsorgsfullt gestaltade livsmiljöer är en förutsättning för ett hållbart Västerås. Arkitektur är mycket mer än byggnadernas utformning, material och färg. Det handlar om hur vi organiserar vår fysiska miljö och det som omger oss som byggnader, platser, gator och torg. Det är rumsliga samband inomhus och utomhus. Med god arkitektur skapas rum och platser där vi trivs och vill vara.

Genom att utgå ifrån, värna om det vi har och förvalta det avtryck vi redan gjort kan vi göra tillägg med varsamhet till platsens förutsättningar och historia. Stadsväven blir då både mer hållbar, intressant och levande. Ny och äldre bebyggelse blir tillsammans med trafikstrukturer, platser och grönska en helhet när Västerås utvecklas.

Omsorgsfullt gestaltade vardagsmiljöer

I Västerås är det en självklarhet att människors vardagsmiljöer utformas med omsorg för att bidra till trivsel och att människor känner stolthet över sin närmiljö och platsen de bor på. Väl gestaltade bostäder, arbetsplatser, offentlig service och utemiljöer ska finnas i hela kommunen. Ur ett barnperspektiv, jämställdhetsperspektiv och rättviseperspektiv är god vardagsarkitektur extra viktig, särskilt för grupper med begränsade valmöjligheter. Vardagsmiljöers platser och byggnader ska vara omhändertagna och omsorgsfullt gestaltade oavsett var du bor i kommunen.

Vår fysiska miljö omger oss ständigt och är inte något vi kan välja bort. Den behöver vara anpassad till oss som använder den. Vi ska utforma våra miljöer medvetna om att människor är olika och har olika förutsättningar. Med hjälp av arkitekturen kan vi läka samman stadens delar samt överbygga fysiska och psykiska barriärer.

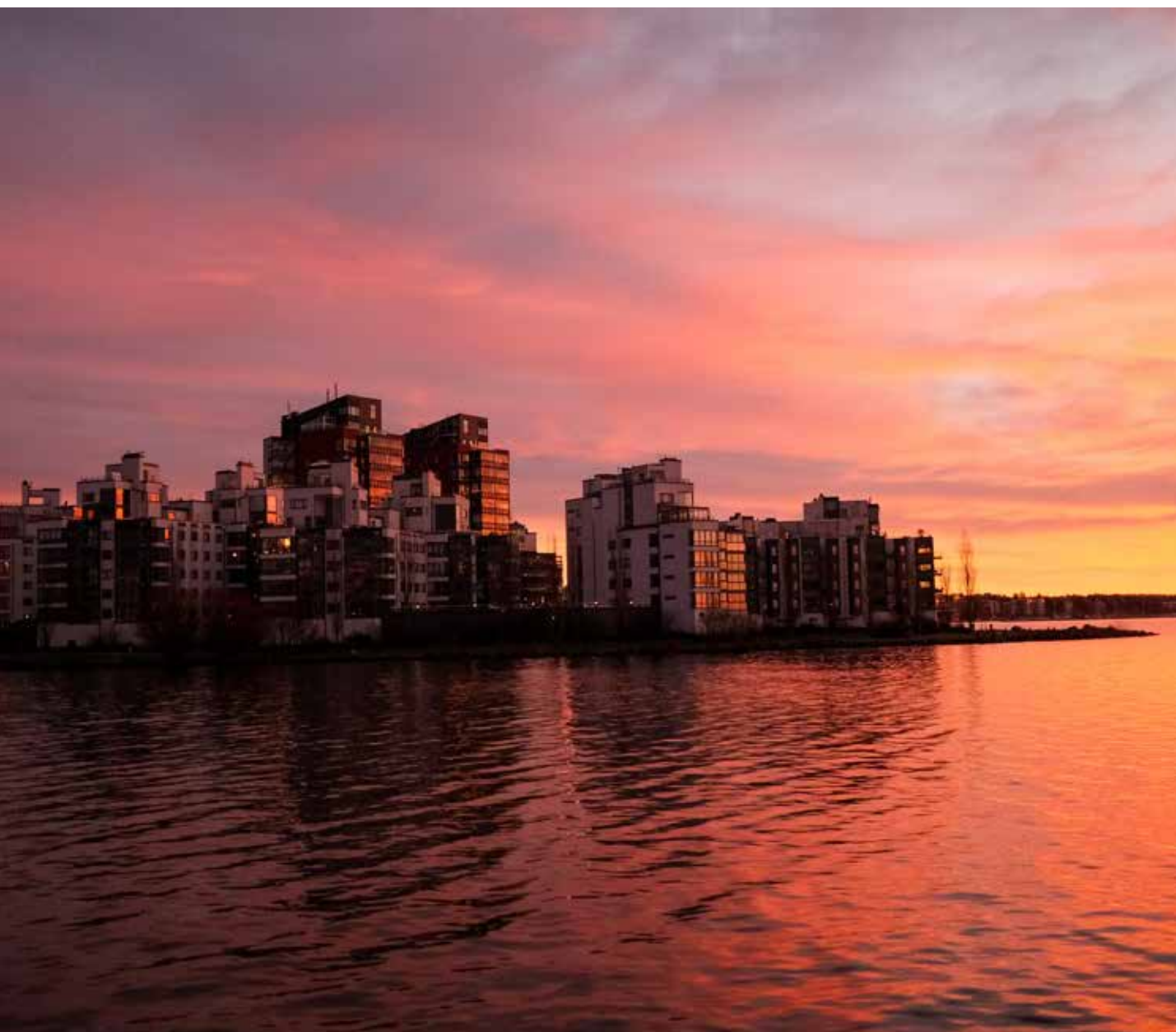

ARKITEKTURPROGRAM FÖR HELA VÄSTERÅS

Arkitekturprogrammet avser hela kommunen, den täta staden, stadsdelen, serviceorten och landsbygden. Arkitekturprogrammet beskriver Västerås stads ambitioner i frågor som rör arkitektur och stadens gestaltning. Det omfattar formandet av hela den gestaltade miljön; bebyggelse, gaturum, torg och parker. Förutsättningar och behov ser olika ut. Genom att göra medvetna val och ha en tydlig arkitektonisk idé genom hela samhällsbyggnadsprocessen kan vår livsmiljö utvecklas i samklang med tiden och med oss som vistas i den.

Arkitekturprogrammet är ett långsiktigt dokument som ska vara vägledande för alla som planerar, bygger och förvaltar i hela Västerås. Programmet ska stödja och inspirera till beslut och arbetsätt som sammantaget leder till en långsiktigt attraktiv, inkluderande och hållbart byggd miljö.

Lillåudden sett från Östra hamnen.

Västerås äldsta gestaltade plats, det monumentala gravfältet vid Anundshög.

Platsen

I Västerås ska ny arkitektur utformas med hänsyn till sin omgivning och platsens förutsättningar

För att fortsatt skapa god arkitektur på befintliga platser och i känsliga kulturmiljöer krävs det att vi känner till vilka värden som finns. Vi ska ta fram lösningar som respekterar och berikar såväl staden som kulturlandskapet.

ARKITEKTONISKT ARV ATT BYGGA VIDARE PÅ

Spåren av Västerås långa historia är avläsbara såväl i staden, i kommunens serviceorter och på landsbygden. Västerås arkitektur är kommunens årsringar med monumentala gravsättningar, kyrkor, slott, herrgårdar, stadsmiljöer, industrilandskap, parker och mer vardagliga bostadsmiljöer. Västerås har ett rikt arkitektoniskt arv att bygga vidare på.

Historiska spår, byggnader, grönska och topografi har ett stort värde som utgångspunkt för gestaltning av nya platser. Alla våra olika och unika kulturmiljöer är viktiga resurser att värna och utveckla. Även andra platsspecifika värden är viktiga, som pulkabacken, siktlinjen och utkiksplatsen. Olika tiders ideal och idéer om byggande och arkitektur har gett platsernas dess karaktärer som är kopplade till den tid de uppkommit i. Spåren finns som en resurs att nyttja och ska användas för att förstärka vår identitet och förvalta det gemensamma kulturarvet. Byggnader, parker och strukturer uttrycker tillsammans berättelsen om Västerås.

EN 1000-ÅRIG STAD HAR FLERA IDENTITETER

Om västeråsare och besökare skulle beskriva kommunens identitet skulle det förmodligen bli många skiftande berättelser. Identiteten präglas av våra erfarenheter, minnen och personligheter men det finns också en gemensam historia.

VLT-husets glasarkitektur skapar ett ljusspel som speglar omkringliggande äldre bebyggelse och himmel.

Alla platser har någon eller flera utmärkande karaktärsdrag som ger dem dess speciella betydelse vilket påverkar upplevelsen av dem. Det kan vara stadsdelens enhetliga och tidstypiska arkitektur som till exempel på Skallberget, på Gryta och på Bäckby. Det modernistiska planeringsidealet med trafikseparering och stora bostadsgårdar ger flera bostadsområden kvaliteter med ljusa lägenheter och gröna gårdar utan biltrafik. Den sammanhållna karaktären kan omfatta hela stadsdelar, enskilda byggnader eller specifika miljöer. Även vardagsnära funktioner med stor betydelse för människor till exempel Poesiparken i Öster Mälärstrand som förknippas med tillhörighet och ger platsen karaktär och värde. På landsbygden kan karaktärsdragen ligga i åkerlandskapet med obrutna siktlinjer eller betade ängar.

Dessa karaktäristiska värden stärker platsens identitet och ger människor en känsla av att höra hemma eller önskan om att besöka platsen. Ofta är det kopplat till platsens historia. Därför är kunskap om platsers och byggnaders tidigare användning eller utformning särskilt viktig för att bevara och stärka värden inför framtiden. Det handlar om att kunna läsa platsen, byggnader och den arkitektoniska idén och förstå material och byggt teknik. I stadens olika kulturmiljöer finns karaktärsdrag att samspela med och ta stöd i. På andra platser kan det finnas andra egenskaper som bör bevaras, som ett soligt vindskyddat hörn eller ett klätterträd. Genom att identifiera och beakta platsens värden och karaktärer kan dessa användas i skapandet av nya tillskott.

Mälärparkens natur och gestaltade element samspelar och ger en kreativ lekmiljö som tillsammans ger identitet åt stadsdelen.

TOPOGRAFI OCH HÖGA HUS

Basen för platsen är dess topografi, landskapets höjder och dalar. Topografin påverkar platsens karaktär och orienterbarhet. Historiskt har viktiga byggnader som exempelvis kyrkor placerats på höjder i landskapet vilket ger dem en dominans i omgivningen. I staden förstärker topografin Västerås siluett. Framträdande landmärken kompletterar stadsbilden och markerar betydande platser eller funktioner. Domkyrkotornet, Ottartornet, stadshustornet och skrapan ger riktning åt stadsrummen och gör det lätt att orientera sig.

Höga byggnader eller byggnader placerade på hög höjd blir landmärken som får en stor betydelse i stadsrummet. De ska gestaltas med särskild omsorg och kvalitet och bidra till både den närmaste omgivningen i gatunivå, till stadsbilden i kvarteret och till det visuella intrycket av staden på håll. Vi behöver ta ställning till om de ska underordnas, inordnas eller överordnas sitt sammanhang och vilket utrymme byggnaden får i den hierarki som präglar stadsbilden idag. Viktiga och intressanta siktlinjer behöver identifieras, bevaras och skapas.

Västerås siluett sett från Djäkneberget med synliga och landmärken som Domkyrkotornet, stadshotellet Skrapan och Ottartornet.

Kulturlandskapet vis Svartåns dalgång med Skerike kyrka.

Västerås flacka mäljarlandskap karaktäriseras av kyrkor, herrgårdar och slott med tillhörande marker. Ängsö, Tidö och Fullerö ligger längs kusten. Deras marker ned till vattnet har varit öppna och relativt obebyggda. I utkanten ligger torp och mindre gårdar. Vid vattnet ligger även fritidshusområden av vilka ett flertal har omvandlats till året-runt-boende och ändrat karaktär som Kvicksund och Gäddeholm. Även svartådalens karaktär har skapats kring topografin vid Svartån med odlingslandskapen intill och skogarna som ramar in miljön. Historiskt har bebyggelsen lokaliserats till bergshöjderna, eller placerats i kanten mot skogspartier och åkerholmar. De bördigare markerna på slätter, i sänkor och dalgångar har hållits fria för jordbruk.

GRÖNSKAN ÄR EN DEL AV VÄSTERÅS KARAKTÄRSDRAG

Parkerna är betydelsefulla för stadens identitet och karaktär. Tillsammans med torgen är de offentliga vardagsrum och viktiga mötesplatser. Dessa grundläggande kvaliteter behöver förvaltas men också utvecklas när Västerås växer. Befintliga parker och skogar är viktiga att värna när staden förtätas och det behöver tillföras ny grönska när nya stadsdelar planeras.

Naturlandskapet har format staden och landskapet. I kommunen finns ett flertal bostadsnära skogar som Råbyskogen, Rocklundaskogen, Dingtunaskogen och ett flertal natur- och kulturresevat som Ängsö, Gäddeholm och Björnön. En levande landsbygd kan bidra till att hålla markerna öppna och betade.

I staden återfinns offentliga grönytor i våra stadsparker som Vasaparken och Djäkneberget. Närmare, i stadsdelarna, finns grannskapsparkerna och närmast, bland bostäder, finns närparker. Grönskan återfinns även i privata trädgårdar, på bostadsgårdar och i förgårdsmarken. När nya områden planeras behöver vi ställa krav på att grönska tillförs även i privata miljöer då det ger kvalitet åt hela området.

Trädallén markerar infarten och på så vis förstärker den perspektivet och intrycket av Gäddeholms herrgård som syns i fonden.

Växtlighet som här invid en trappuppgång på Pettersberg förstärker intrycket av en trivsamt och omhändertagen plats.

Den välbevarade kulturmiljön kring Svartån som vittnar om stadens långa historia.

VATTNETS BETYDELSE

Vad hade Västerås varit utan sitt vatten? Svartån och hamnens historiska betydelse innebar att Västerås kunde etablera sig som en större industristad. Under senaste årtiondena har en stark stadsbyggnadsidé varit att vända staden mot Mälaren och att skapa trivsamma miljöer i närheten av Mälaren. Vattnet ger Västerås en kvalitet för rekreation både vinter och sommartid.

Allmänna och tillgängliga platser i närheten av vatten ska bevaras och utvecklas och siktlinjer ner mot vatten behöver skapas när vi planerar nya områden.

VARSAM UTVECKLING OCH ANPASSNING

Under 1930-talet planerades en stadssanering av centrum. Men först på 1950-talet inleddes rivningsarbetena, nya byggnader uppfördes och gator breddades. Ringleden och citytunneln byggs under 1960-talet för att minska biltrafiken i centrum. Under dessa årtionden ändrades stadens struktur, då gator breddades och nya byggnader uppfördes och ett flertal byggnader med kulturhistoriskt värde försvann. Rivningarna i staden finns kvar i vårt minne och är en del av stadens identitet och historia. Idag finns det stöd i plan- och bygglagen för att bevara kulturhistoriska byggnader och skydda dem från rivning. Den modernistiska stadskärnan är nu utpekad som riksintresse för kulturmiljövård eftersom många byggnader gavs en omsorgsfull gestaltning avseende material och utförande.

Offentliga platser ska kunna användas av alla. Det innebär att vi ibland behöver omgestalta befintliga platser för att tillgängliggöra dem. Detta kan göras utifrån platsens förutsättningar och kulturhistoriska värden behöver inte försvagas vid omgestaltningen.

Även andra samhällskrav som ett säkert och tryggt brandskydd kan ge upphov till gestaltningsmässiga utmaningar. Att exempelvis placera brandtrappor på kulturhistoriskt värdefulla byggnader kan göras utan att förvanska byggnadens kulturhistoriska värde. Det krävs omsorg och medvetenhet vid utformning och placering av dessa funktioner.

Domkyrkoplan som vid omgestaltningen tillgängliggjorde både platsen och tillträdet till domkyrkan.

Bilden visar en ny brandutrymningsväg på Rudbeckianska gymnasiet gymnastikhall som fick en enkel men anpassad utformning.

STRATEGIER

- Inför alla projekt ska platsen analyseras och de identifierade värdena ska utvecklas och bevaras. Nya tillägg i arkitekturen ska möta befintlig bebyggelse med ett medvetet förhållningssätt.
- Framträdande landmärken ska markera betydande platser eller funktioner och bidra till omgivningen. De ska gestaltas med särskild omsorg och kvalitet.
- Promenadstråk och offentliga platser vid vatten ska ha en medveten gestaltning och vara tillgängliga.
- Befintlig grönska, parker och skogar är viktiga att värna eftersom de är en del av platsens identitet. Nya stadsdelar kan ges identitet genom omsorgsfullt gestaltade parker.
- När ny bebyggelse planeras är det viktigt att förhålla sig till topografin och tillvarata de resurser som finns på platsen som exempelvis berg i dager och uppvuxna träd.

Upplevelse

I Västerås ska arkitekturen genom ett medvetet val av form, material, färg och ljussättning ge upplevelsemässiga värden och skapa miljöer där alla kan trivas

Arkitekturen påverkar hur du upplever en plats eller ett rum och hur du kan och vill använda den. Du upplever arkitekturen med flera sinnen – syn, hörsel, lukt och känsel. Upplevelsen påverkas av yttre faktorer såsom årstid, väder och tid på dygnet. Även inre faktorer såsom dina erfarenheter, din förväntan och dina behov påverkar upplevelsen. Du kan med dina sinnen uppfatta en byggnad eller plats som välkomnande och tillgänglig eller som sluten och avvisande. Därför behöver arkitekturen vara utformad så att den kan upplevas, användas, betraktas och vidröras.

Botaniska trädgården vid stadsbiblioteket, en plats med många sinnesintryck.

Lögarängsbadet med utsikt över Mälaren och vattnet som gemensamt element.

OMSORGSFULL GESTALTNING

Medvetenhet om hur arkitekturen används eller hur vi vill att den ska användas kan styra utformningen. Hur närmar vi oss byggnaden eller platsen, vilka siktlinjer finns att ta hänsyn till? Var passerar du och var stannar du upp och vistas? Med vilka sinnen kan du uppleva arkitekturen? Vilka material, vilken struktur och vilken färg kan användas för att förstärka en positiv upplevelse av arkitekturen? Alla dessa frågor besvaras för en medveten gestaltning och kan beskrivas i en arkitektonisk idé.

Miljöer byggda med omsorg och som är omhändertagna bidrar till att de som vistas där upplever att de är viktiga och värda att satsas på. Att investera i en byggnad eller plats gestaltning skapar mervärden i form av en bättre upplevelse av arkitekturen. En plats som upplevs som väl omhändertagen blir också mer trygg än en plats som känns bortglömd och sliten.

RYTM, VARIATION OCH RUMSLIGHET

Västerås rymmer områden och platser av olika karaktär. En livlig stadsgata, en lugn bostadsgata, ett upplyst parkstråk och en mörk stadsdelsskog. Olikheterna ger staden dynamik. Det ska vara en avvägning mellan öppen och sluten rumslighet, mellan rörelse och stillhet.

Västerås miljöer ska vara utformade med hänsyn till den mänskliga skalan och vad vi upplever i ögonhöjd och i gångfart. Ett grönskande torg eller en upplyst entré kan utgöra målpunkter som uppfattas på håll. Tydliga siktlinjer ger en ökad orienterbarhet. I gatunivå kan en variation av material, verksamheter och skalor ytterligare bidra till upplevelsen av en levande och stimulerande stadsmiljö.

GRÖNSKA

Att vistas i, uppleva eller bara betrakta grönska och vatten bidrar till bättre hälsa, mindre stress och det ger också en skönhetsupplevelse. Grönskan är på så sätt en nödvändig del av vardagsarkitekturen. Att låta naturen få ta plats även i den täta staden, längs gator, på torg och i parker, skapar mervärden för dem som vistas i där, för ekosystemen och för upplevelsen. Vi ska värna befintliga grönytor och träd och vi behöver tillskapa nya där det råder brist på grönska.

En damm på bostadsgården intill Notuddsparken skapar upplevelsemässiga värden för de boende.

FÄRG, MATERIAL OCH DETALJER

Den arkitektoniska idén ska löpa som en röd tråd genom hela stadsbyggnadsprocessen från översiktlig planering ner till val av färg och material och bearbetning av detaljer. Arkitekturen ska utformas med hänsyn till det avstånd som den förväntas upplevas på. Den kan upplevas på håll men också i ögonhöjd och på riktigt nära håll, nästan inpå kroppen. Det bidrar till den identitet eller atmosfär som är svår att beskriva men som blir påtaglig när du vistas i och intill den. Dessa material måste tåla att kännas på. Ytskiktens struktur och färg bidrar till sinnliga upplevelser.

Material och färgskala kan anknyta till eller kontrastera med omgivande bebyggelse men ska alltid vara ett medvetet val. I äldre bebyggelse är hantverksskickligheten mer påtaglig. Även i ny arkitektur är det viktigt med bearbetade detaljer. Det kan röra sig om ett balkongräcke, en skylt eller ett dörrparti.

Vissa områden identifieras med vissa färger, material och detaljer. Detta ska vi förhålla sig till när vi gestaltar nya byggnader och platser. På landsbygden kan ny arkitektur anknyta till äldre byggnaders material och färgsättning. På så sätt utgår den nya arkitekturen från den befintliga och det resulterar i en bättre helhet.

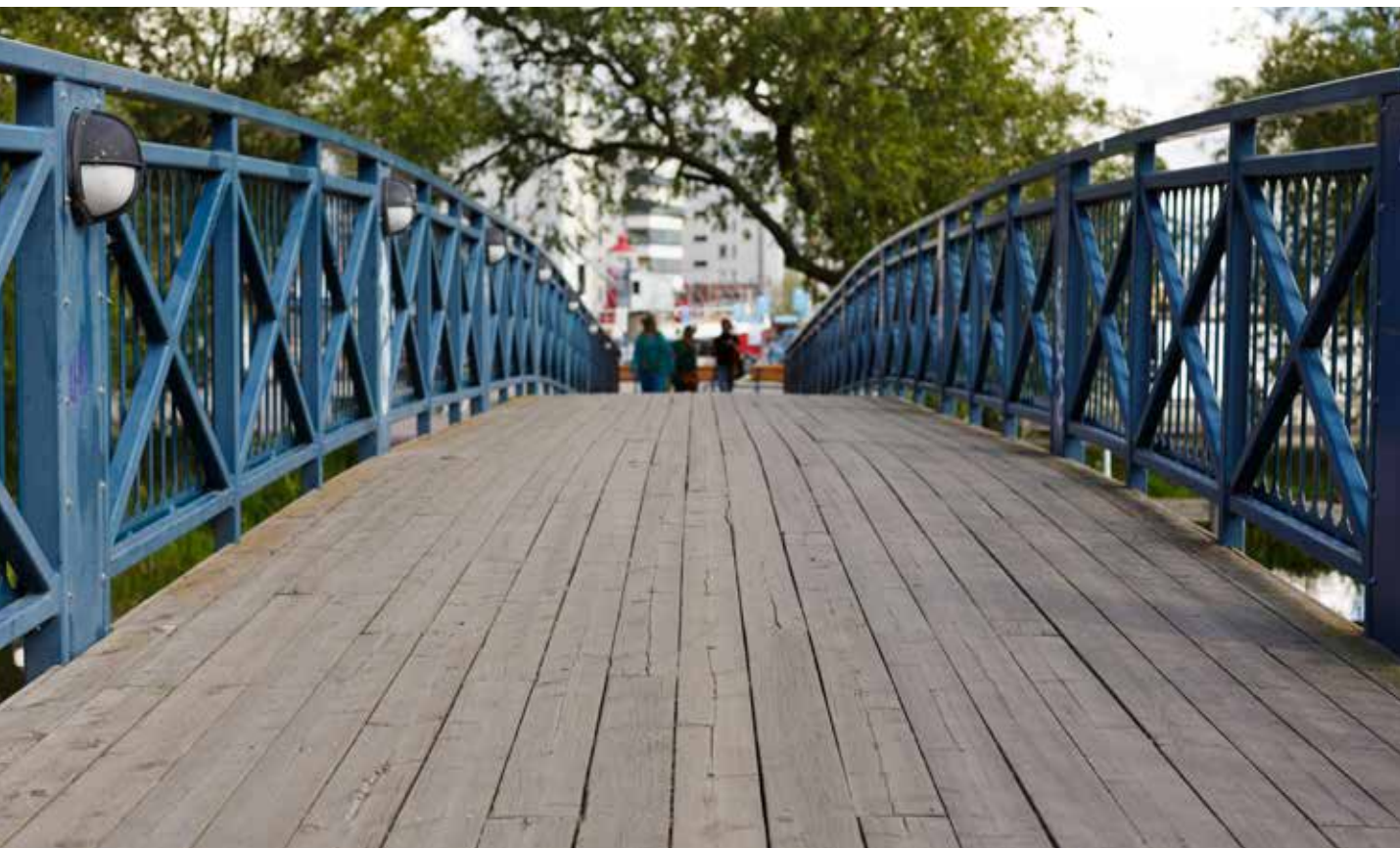
Skyltar är påtagliga detaljer. De kan med rätt design berika arkitekturen. De påverkar sin omgivning och ska utformas och placeras med hänsyn till byggnadens och platsens arkitektur.

Sopsugsbyggnad på Öster Mälmarstrand är ett exempel på en omsorgsfullt gestaltad servicebyggnad.

I ett område med likartad arkitektur, som i det här radhusområdet på Skallberget, kan färgsättningen varieras mellan kvarteren för att skapa identitet och hemkänsla.

Bro över svartån.

TILLGÄNGLIGHET, TILLIT OCH TRYGGHET

Vi programmerar miljöer för olika ändamål och aktiviteter. Alla platser kan inte utformas med alla i åtanke men offentliga platser ska inte heller utformas för att stänga någon ute. De ska vara utformade för att vara och upplevas som tillgängliga och trygga. En stad för alla behöver ta hänsyn till att människor är olika. Ett litet barn rör sig långsammare och har en annan ögonhöjd än en vuxen. Vad upplever barnet på sin egen höjd, på väg till skolan? Kan barnet känna sig tryggt och uppskatta det hen ser? Genom att lägga extra omsorg i utformning av bottenvåningar och i miljöerna runt gång- och cykelvägarna kan promenaden eller cykelturen kännas både tryggare och mer stimulerande. Genom att identifiera och utforma trygga stråk, där gående prioriteras, kan vi underlätta för fler att kunna röra sig självständigt i sin närmiljö.

Den byggda miljöns utformning påverkar människors förutsättningar för att känna tillhörighet och bygga relationer och tillit till varandra. Upplevelsen av trygghet är avgörande för om staden kan anses vara tillgänglig. Du ska våga promenera hem ensam eller låta ditt barn cykla hem själv från skolan. Arkitekturen kan påverka graden av sammanhållning och social kontroll. Entréer och fönster placeras så att det är lätt att hålla uppsikt över omgivningarna. Fönster mot de offentliga rummen kan underlätta den visuella kontakten mellan ute och inne. Även siktlinjer och ljussättning är användbara verktyg för att öka den upplevda tryggheten av en plats.

Närvaron av människor i stadens rum över dygnet, veckan och året ska främjas genom att funktionsblandning eftersträvas i alla tätbebyggda områden. Det ska vara lätt att orientera sig och stadens rum ska vara överblickbara och avläsbara. Gränser, ansvarsförhållanden och tänkt användning bör framgå av utemiljöns gestaltning.

LJUSSÄTTNING

I dag spelar kvällsmiljön en minst lika stor roll för upplevelsen som dagsmiljön. På kvällen ger belysning möjlighet att lyfta fram objekt och platser för att förstärka deras roll i stadsrummet. Belysning av identitetsskapande byggnader och kulturella objekt bidrar till Västerås karaktär och identitet. Inbjudande belysning av platser där människor vistas och är sociala skapar tillhörighet och bidrar till känslan av trygghet. Belysning är mer än en funktion för att se - det skapar atmosfär och positiva upplevelser om det är väl utfört.

Att ljussätta medvetet betyder inte mer utan rätt belysning. Vissa platser behöver vara mörka för att värna djur och natur och mörker behövs som kontrast för att vi ska uppskatta ljuset. Allmänbelysningen kan vara något lägre för att rikta uppmärksamheten där det behövs i korsningar och på otrygga platser. Riktningar och stråk kan förstärkas och underlätta orienterbarheten.

Ljuskällan kan integreras i byggnadsverket eller platsen för att döljas eller användas som utsmyckning av platsen. Är armaturen synlig ska den få en särskild gestaltning eftersom den kan vara synlig både i kvällsmörker och i dagsljus.

Kokplattan vid Notuddskajen är fint ljussatt.

OFFENTLIG KONST

Offentlig konst är och har varit en viktig del av gestaltandet av gemensamma livsmiljöer och byggnader i Sverige. Den offentliga konsten samverkar med arkitekturen i våra gestaltade livsmiljöer och bidrar till platsens uttryck och identitet. Den signalerar en omsorg om våra gemensamma rum och människorna som vistas där.

Konstverk kan vara fysiska objekt som skulpturer och väggmålningar men också performance, digitala tekniker och mycket mer. Samtidskonsten utvecklas ständigt. Oavsett uttryck eller tillkomstprocess, ger den offentliga konsten ett mervärde till våra gemensamma rum som sträcker sig bortom funktion. Konstens uppgift är att vara just konst. Konsten är en del av stadens historia och kulturmiljö och ska förvaltas och vårdas. Oavsett om den är permanent, tillfällig eller immateriell, uppmuntrar konst till samtal, debatt och reflektion för alla invånare och besökare i Västerås.

STRATEGIER

- Alla projekt ska ha en arkitektonisk idé
- Byggnader och platser utformas med genomtänkta val av färg och material och med en omsorg om detaljerna.
- I stadsmiljöer och utmed centrala stråk där många vistas och nyttjar arkitekturen ska vi kräva särskilt omsorgsfull gestaltning.
- Byggnader, platser och stråk utformas med genomtänkt ljussättning och med visuell kontakt mellan ute och inne för en känsla av ökad trygghet och säkerhet.
- Genom att skapa och gestalta attraktiva mötesplatser och publika målpunkter i hela kommunen stärks upplevelsen av en sammanhållen stad - utan gränser.

Det offentliga konstverket Tidsresenären av Joakim Ojanen.

Arkitekten kan bidra till att tillgängliggöra Mälaren med dess öar och stränder. Den bidrar till att västeråsarna kan använda vattenrummet som en förlängning av staden under både sommar och vinter.

Aktivitet

I Västerås ska arkitekturen bidra till liv och aktivitet

Att planera och utveckla platser för liv och aktivitet handlar om att skapa miljöer som uppmuntrar boende och besökare att använda och vistas på platsen. Våra miljöer ska också bidra med livfullhet även när vi bara passerar en plats eller rör oss genom ett stråk.

AKTIVITET UNDER ALLA ÅRSTIDER

Vi utformar våra gemensamma platser så att de bjuder in till aktivitet och vistelse under alla årstider. Det ska finnas platser att vistas på under mörka, kalla vinterdagar och platser som känns trivsamma och behagliga en varm sommardag.

Vatten och grönska är viktiga element i våra livsmiljöer och gör årstidsväxlingarna påtagliga i trädens färgskiftningar och när vattnet fryser till is. Grönska och vatten bidrar även till att sänka temperaturen lokalt och gör att platser i staden är trevliga och behagliga att vistas på under varma sommardagar.

För att våra utemiljöer ska vara inbjudande behöver det finnas bland annat väderskydd, grillplatser och andra element som kan bidra med och uppmuntra till aktivitet. Medveten ljussättning bidrar även till att platser upplevs som trygga och välkomnande.

ARKITEKTUR SOM SKAPAR AKTIVA GATURUM

När du vistats i en stadsmiljö är det främst byggnadernas bottenvåningar du ser. Det är dem som bidrar mest till en levande stadsmiljö. Aktiva bottenvåningar bidrar till stadslivet och till att människor kan mötas i vardagen. Bottenvåningarna bör innehålla entréer vända mot gatan, skyltfönster och bearbetade fasadmaterier. Här ryms butiker, restauranger och andra lokaler och i lugnare bostadskvarter kan entréer och förgårdsmark bidra till att aktivera och befolka gaturummen. Det behöver finnas en flexibilitet i bottenvåningarna för att dess innehåll ska kunna förändras över tid. Genom att till exempel bygga med högre rumshöjd i bottenvåningen möjliggör vi flera användningssätt allteftersom behoven förändras.

Genom olika fasaduttryck, kulörer och material men också genom medveten skala och väl valda volymer utformar vi våra miljöer så att varje tillkommande byggnad och plats skapar nya värden för ett händelserikt Västerås.

Innerstadens erbjuder både svalka och lek genom sin möblering och inslag av vatten.

Socialtjänstens hus har gestaltats med en öppen och aktiv bottenvåning. Förrådsbyggnaden har byggts in med en gradång vilket aktiverar gatan och erbjuder plats för vila.

Aktivitetsparken på Bäckby erbjuder både möjligheter till spontanidrott och vila.

Spängerna vid Fågelvik är utformade och placerade för att stimulera rörelse.

Vågholmen på Öster mäljarstrand erbjuder både rörelse vid utegym och med gott om sittplatser finns möjlighet till vila.

ARKITEKTUR FÖR RÖRELSE OCH VILA

Miljöer som det är enkelt att röra sig i till fots eller med cykel bidrar till aktivitet och främjar människors hälsa. Trivsamma och omsorgsfullt gestaltade miljöer uppmunt-
rar till rörelse och kan bidra till ökat välmående. Stråk och platsbildningar som gör
det lätt för människor att hitta och orientera sig i staden gör även att stadsdelarna
kopplas ihop.

Vi utformar och möblerar gator, torg och parker så att de är inbjudande och kan
användas på många olika sätt. Kvartersgator kan med fartdämpande åtgärder
utformas för att möjliggöra lek i gaturummet. Vi behöver även skapa platser för vila
och återhämtning och balansen mellan aktivitet och lugn är viktig för att staden ska
upplevas som trivsamt. Farfar ska kunna slå sig ner på en parkbänk och vila medan
barnbarnet leker på lekplatsen. Livliga områden varvas på ett medvetet sätt med
mer stillsamma platser.

TILLGÄNGLIGHET OCH ANVÄNDBARHET

Vi ska utforma alla offentliga och privata miljöer med tanke på människors olika förutsättningar. Det begrepp som används för att beskriva detta är universell utformning, vilket syftar till att skapa ändamålsenliga och användbara platser för alla. Miljöer ska utformas så att de fungerar och kan användas av alla människor utan speciell anpassning.

Det är viktigt att det finns flexibilitet, att användningsområden kan varieras för en och samma byggnad eller miljö och passa alla människors olika behov. De tillägg som görs i miljön för att uppnå universell utformning som till exempel höjdsättning, markbeläggning och räcken ska utformas på ett sätt som passar för platsen eller byggnaden.

VÄSTERÅS INNERSTAD

Västerås innerstad är hela kommunens gemensamma vardagsrum och ska därför utvecklas med hög arkitektonisk kvalitet. Innerstaden ska vara en naturlig målpunkt och erbjuda ett brett utbud av aktiviteter, både planerade och oväntade upplevelser. Arkitekturen och gestaltningen av byggnader och platser stimulerar och möjliggör en levande innerstad.

Det ska vara en inbjudande plats med rum för många olika uttryck och intryck. Här bidrar handeln, restaurangerna och krogarna till aktivitet i stadslivet. Ett levande kulturliv och evenemang tillåts ta plats på gator och torg som utformas med tillräckliga ytor för ändamålet. Den kulturhistoriska bebyggelsen bidrar till dynamiska och intressanta stadsrum.

LIVET MELLAN HUSEN

Gatans utformning är avgörande för hur vi upplever staden. Gatorna väver ihop staden och knyter ihop den via stråk mellan platser. Med ett mer finmaskigt gatunät och fler korsningspunkter blir staden mer promenadvänlig. Det blir närmare till service, verksamheter och vardagens målpunkter. Arkitekturen ska bidra till att stärka gående och cyklisters möjligheter att ta sig runt i staden genom att göra det tydligt var gående och cyklisters framkomlighet prioriteras, vilka hastigheter som gäller och utforma trygga, säkra och väl gestaltade cykelparkeringar.

Breda trottoarer och gång- och cykelbanor är tillsammans med förgårdsmark nödvändiga för att ge plats för liv i gaturummet. Det är en informell mötesplats där du kan stanna upp och samtala med den du möter. Ytan ska vara stor nog att rymma viktiga funktioner utanför fasaderna såsom sittplatser, grönytor och cykelparkeringar. I Västerås finns gott om breda gator. Genom att vi disponerar om gaturummet till förmån för gående och cyklister skapas vistelsevärden mellan husen, vi kan tillföra grönska och dagvattenhantering och plats för sociala aktiviteter.

På landsbygden och i serviceorterna är grönskan naturligt nära men kanske inte tillgänglig för alla. Gående och cyklister är ofta hänvisade till mörka vägrenar. Här kan ljussatta gång- och cykelstråk göra det lättare att röra sig utomhus.

GÅRDSMILJÖER

Gårdsmiljöer är viktiga komplement till bostaden och skapar förutsättningar för möten, lek och vila. Bostadsgårdar behöver vara tillräckligt stora för att kunna mötas på och för att olika aktiviteter ska kunna pågå samtidigt. För boende ska det finnas plats för lek, vila, utevistelse, utsikt och samvaro. Ytan är en viktig kvalitet i bostadsgårdens utformning och bostadskvarter med större gårdar har en högre användbarhet. Bostadsgården är också en central plats i vardagen för barn och ska vara en trygg plats att vistas på.

Genom att inom kvartersmarken ge utrymme för förgårdsmark möjliggör vi för en aktiv och flexibel halvprivat zon mellan byggnad och gata. Förgårdsmarkens användning beror på funktionen i bottenvåningen. Här kan rymmas försäljning utanför butiken, uteservering utanför restaurangen och uteplats med odling utanför bostaden.

TILLFÄLLIG ARKITEKTUR

Tillfällig arkitektur kan vara ett sätt att stärka gemenskapen och tillgängligheten till nya platser för nya grupper. Det publika rummet behöver ibland aktiveras för att markera vikten av en rättvis tillgång till våra gemensamma rum. Genom samverkan, gestaltning och aktivitet kan befintliga kvaliteter på en plats lyftas fram och upplevas. Tillfällig arkitektur kan användas för att utforska en plats funktion och utformning på ett lekfullt sätt och kan vara ett sätt att bjuda in till samtal om vem som bestämmer formen på och vem som får ta plats i det offentliga rummet.

Blir en händelse en del av det kollektiva minnet så blir det också en del av en gemensam berättelse och en plats identitet.

Tillfällig arkitektur ska inte vara en temporär lösning på permanenta behov.

STRATEGIER

- Bottenvåningar innehåller publika lokaler i strategiska lägen, aktiveras genom gemensamma utrymmen eller väl utvalda fasadmaterier med bearbetade detaljer och konstnärlig gestaltning.
- Tillräckligt stort och tydligt utformat utrymme ska avsättas för gående och cyklister i våra gaturum.
- Alla miljöer där allmänheten har tillträde ska utformas med universell design med tanke på människors olika förutsättningar.
- Bostadsgårdar och offentliga platser utformas för att erbjuda upplevelsevärden och aktiviteter men även lugn och återhämtning.
- Gator, torg och parker utformas och möbleras så att de är inbjudande och kan användas på många olika sätt.

Johannisbergs våtmarkspark renar vatten och främjar friluftsliv och rekreation.

Långsiktighet

I Västerås ska arkitekturen utformas för att hålla över tid

FN:s globala mål i Agenda 2030 och Parisavtalet ställer krav på omställning till en ekologiskt hållbar produktion, byggnation och gestaltning. Vi står inför ett föränderligt klimat som den byggda miljön behöver anpassas till för att hålla över tid. I Västerås ska det ske på ett funktionellt sätt och gestaltas så att det samtidigt ger mervärden till samhället och för invånaren. Att bygga med långsiktighet handlar om att gestalta, välja material och skapa strukturer för att möta framtida generationers krav och behov. Vi hanterar nutida utmaningar och utvecklar samhället för framtiden. Hållbarhet och kvalitet ska prioriteras över kortsiktiga ekonomiska överväganden.

ARKITEKTUR FÖR ETT FÖRÄNDERLIGT KLIMAT

Västerås har historiskt visat på mod och handlingskraft när staden byggts om och anpassats till sin tids behov och utmaningar. Nu är utmaningarna andra än under industrialiseringen men staden präglas fortfarande av ingenjörskonst, forskning och utveckling inom områden som energi och miljö. Vi kan dra nytta av och utveckla samarbeten med företag och universitet i frågor om hur arkitekturen ska bli klimatanpassad och energieffektiv.

Klimatanpassningar kommer ha en betydande roll i framtidens Västerås och bli alltmer synliga. Därför är det viktigt de har en arkitektonisk utformning som är välarbetad och anpassad till platsens rumsliga uttryck. De kan integreras, som när

en lekplats utformas för att ta hand om stora mängder regn. Det blir då ett lekfullt inslag som aktiverar platsen vid nederbörd. Det kan också vara utgångspunkten för gestaltningen, som när en dagvattenanläggning blir en del av en park och bidrar till blåstruktur och vattenelement som ett uppskattat inslag i parken. Genom att arbeta med och gestalta mångfunktionella platser på detta sätt sparar vi på yta och resurser samt bidrar med nya arkitektoniska element.

Ytor med genomsläpplig markbeläggning som grus, stenmjöl eller växtlighet är att föredra och tar bättre hand om dagvatten än hårdgjorda ytor. Det bidrar även med fler texturer och grönska vilket ger upplevelsemässiga värden. Dagvattenhanteringen bör ske öppet vilket är mer effektivt, mer ekonomiskt hållbart och bättre för miljön generellt. Det bidrar också till förståelse för väderväxlingar. Den öppna dagvattenhanteringen ska gestaltas och synliggöra kopplingen till Mälaren.

Där det är möjligt ska vi välja och gestalta ekosystemtjänster för klimatanpassning, många gånger är de minst lika effektiva och lönsamma som tekniska lösningar. Ett ekosystem kan även erbjuda flera tjänster samtidigt. Grönska kan till exempel bidra med skugga och temperaturreglering, dagvattenhantering, biologisk mångfald, förbättrad luftkvalitet, den är bullerdämpande och den ger en avstressande miljö för oss människor. Att tillskapa mindre grönytor där det är möjligt innebär värdefulla tillskott för miljön.

ROBUST ARKITEKTUR ÄR MOTSTÅNDSKRAFTIG

Genom robust arkitektur utvecklar vi miljöer som tål att användas och utvecklas. Det innebär att våra byggda miljöer håller för ett påfrestande klimat, att användas och slitas. Robust arkitektur hushåller med våra ekonomiska och ekologiska resurser eftersom den håller över tid. Den ger även social hållbarhet i form av trygghet och värde när den upplevs som motståndskraftig och i bra skick.

Före detta Gideonsbergsskolan efter omvandling till bostäder och förskola, Kungsljuset 2 på Gideonsberg.

Robust arkitektur handlar till stor del om att göra val som är gynnsamma för byggnader och platser, som placering och hur vi bygger. Är byggnader, strukturer och platser robust utformade kan de tåla att byta användning samt anpassas till omgivningens utveckling och förändring. Flexibiliteten ska vara en målsättning i projektens tidiga skeden och möjliggöras för i detaljplaneringen.

Robust arkitektur handlar även om det arkitektoniska uttrycket. Gestaltningen ska få spegla sin tid och med noga avvägningar och detaljer får gestaltningen högre kvalitet som gör att byggnaden eller platsen kan uppskattas över lång tid.

BYGGNATION SOM HÅLLER ÖVER TID MED LÅGT KLIMATAVTRYCK

Bygg- och fastighetssektorn står för en stor del av Sveriges utsläpp fördelat på uppvärmning av byggnader, byggverksamhet som nyproduktion och rivning samt fastighetsförvaltning som renovering och ombyggnad. Arkitekturen kan bidra till att minska utsläppen och hålla över tid genom bevarande, återanvändning och medvetna val av material och gestaltning.

Det effektivaste sättet att minska resursförbrukningen är att använda byggnader, strukturer och material som redan existerar. Det innefattar även att ta tillvara schaktmassor som uppstår. De gånger det byggs nytt eller renoveras ska material som är robusta och har ett lågt klimatavtryck prioriteras. Att göra medvetna val kan innebära en större investering i byggskedet men vara mer lönsamt i längden eftersom material som om de vårdas rätt får längre hållbarhet och sparar våra resurser. Drift- och underhållsaspekten behöver därför vägas in tidigt i projekten för att analysera byggnationens livscykel.

Att tänka långsiktigt är även viktigt vid planering och gestaltning av offentliga platser och grönytor. Det behöver finnas tillräcklig yta, hållbara material och gestaltning som är anpassad för den förväntade användningen. Många besökare och framförallt barn tenderar att öka slitaget, och tillräcklig yta är därför särskilt viktig i miljöer där barn vistas.

Lågt klimatavtryck går även att uppnå genom energisparande lösningar som till exempel byggteknik i lågenergihus eller solpaneler. Detta kommer påverka gestaltningen och ska därför utformas för att bli en naturlig del av byggnadsverkets uttryck.

STRATEGIER FÖR LÅNGSIKTIGHET:

- Klimatanpassningar och energisparande lösningar integreras i arkitekturen och blir en del av platsens rumsliga uttryck.
- Dagvatten hanteras i första hand med öppna eller naturbaserade lösningar med genomsläppliga material och arkitektonisk utformning.
- Ekosystemtjänster används för klimatanpassning. Grönska gestaltas för att även bidra med estetiska, biologiska och rekreativa värden.
- Byggnader och platser placeras och utformas medvetet i förhållande till sol, vind, topografi, vattendrag och befintliga strukturer för att mildra effekterna av klimatet.
- I första hand bevaras och återbrukas strukturer, byggnader och material. Nya material ska ha lågt klimatpåverkan och dess livscykel analyseras.

Solpaneler integrerade i balkonger.

Delaktighet

I Västerås ska alla ha goda möjligheter att vara delaktiga i utformningen av sin livsmiljö

En känsla av tillhörighet och stolthet över den gemensamma miljön bidrar till att bygga ett samhälle som håller ihop. Med arkitekturen formar vi vår livsmiljö. Genom att sprida kunskap om arkitekturen som omger oss och involvera fler i samtal om hur den påverkar oss kan vi få fler att känna sig delaktiga. Genom ett ökat engagemang för arkitekturfrågor av samtliga parter i samhället; förtroendevalda, tjänstepersoner och invånare främjar vi en demokratisk arkitektur. Möjligheten att vara delaktig i utformningen av den egna livsmiljön stärker den sociala hållbarheten.

ARKITEKTUREN FÖRANKRAS GENOM DELAKTIGHET

Kommunen har en viktig roll att främja dialog om frågor som rör arkitektur och gestaltning. Det är många intressenter som ska nås, från den enskilda invånaren till företag och intresseorganisationer. Tidig samverkan och dialog kan medföra smidigare processer och ge grund för väl förankrade och genomförbara projekt. En demokratiskt förankrad arkitektur med ökad delaktighet bidrar i sin tur till att fler människor med olika kompetens och bakgrund får tycka och tänka om hur vår gemensamma arkitektur bevaras, framhävs, ändras och utvecklas. Invånarnas lokalkännedom och synpunkter kan tas tillvara. Genom dialog skapas också förståelse och förtroende vilket åter betonar demokratins värde i arkitekturen. Arbetet med detta ska finnas med i alla skalor från de övergripande strukturerna, till stadsdelar, kvarter, byggnader, offentliga rum och ned till enskilda detaljer. Ambitionen är att få alla samhällsbyggnadsaktörer och allmänheten delaktiga i samtalet och öka förståelsen för att arkitekturen spelar roll för människors livskvalitet och hälsa samt en hållbar utveckling.

DIALOGFORMER

De snäva tidsramarna i planerings- och byggprocesserna gör att utrymmet för samskapande, medborgardialog, hyresgästers och andra brukares möjlighet att påverka gestaltningen är begränsat. Risken är då att vi inte når dem som inte själva gör sin röst hörd. Genom att använda flera olika metoder för dialog ger vi berörda möjlighet att uttrycka sin syn på arkitekturen för att påverka utformningen av vår gemensamma miljö. Genom att anpassa metoden efter målgrupp och syfte med dialogen ger vi fler möjlighet att delta. I sociala media sprider vi information för att involvera en bredare målgrupp, bland annat med pedagogiska filmer om aktuella projekt.

Dialog sker med fördel i grupper med blandade roller; tjänstepersoner, boende, politiker och fastighetsägare kan mötas i ett öppet och aktivt deltagande för att lyssna på varandras perspektiv. Detta kan ske i workshops i samband med ett stadsutvecklingsprojekt eller ett pågående planarbete. Det kan även ske i form av gemensamma stadsvandringar eller gåturer på plats i den aktuella stadsdelen. Vi ska även följa upp våra gestaltade miljöer och ge möjlighet till reflektion över vad som blivit bra och vad som kan utvecklas i framtida projekt.

Dialog sker med fördel i grupper med blandade roller, som här, i en workshop om målbilden för innerstaden.

Stadsvandring med arkitekturtema i Skultuna under arbetet med arkitekturprogrammet.

MER KUNSKAP GER STÖRRE ENGAGEMANG – OCH STOLTHET

Kunskapshöjande insatser både inom och utom organisationen bidrar till ett ökat engagemang för arkitekturfrågorna och för vår gemensamma livsmiljö. Genom att kontinuerligt ge tid för fördjupning och reflektion kring arkitekturfrågor håller vi samtalet levande och aktuellt.

Vid omvärldsspaning och när vi bygger nätverk med andra kommuner kan vi lära av varandra och utveckla våra processer. När fastighetsägare får kunskap om de gestaltade miljöernas historia och värden blir intresset av att vårda och utveckla kvalitéerna större och stoltheten växer.

BARN OCH UNGA

Enligt barnkonventionen ska barn ha möjlighet att uttrycka sina åsikter i alla frågor som rör barnet. Det handlar inte minst om den fysiska miljön som barnet vistas i. Barns tankar och synpunkter är extra viktiga att beakta då de har svårt att själva påverka vilka miljöer de vistas i.

Västerås stad ska i relevanta projekt genomföra dialoginsatser särskilt utformade för att nå barn och unga för att fånga upp deras perspektiv på hur staden bör utvecklas. Detta kan exempelvis ske med riktade insatser som i samarbete med skolor i projekt och ämnen som berör arkitektur och stadsbyggnad. Dialogarbetet kan vara en del av en integrerad barnkonsekvensanalys eller fristående som till exempel ett barn- och ungdomssamråd. Genom dialog kan staden utvecklas tillsammans med framtida generationer.

STRATEGIER

- I Västerås ska alla ha goda möjligheter att påverka utformningen av sin livsmiljö.
- Tidig samverkan och dialog medför smidigare processer som ger grund för väl förankrade och genomförbara projekt.
- Invånarnas inflytande över närmiljön ska stärkas både genom kontinuerliga dialoger och särskilda dialoger inför större förändringar.
- Barn och ungas inflytande säkerställs särskilt i dialog och i riktade insatser.
- Vi bjuder in till samtal om arkitektur både kopplat till specifika projekt och som kunskapshöjande insats för att bidra till en högre ambition för arkitekturen.

Invigningen av Betesmarkens temapark, Gäddeholm. dcl. 13 arkitekter.

Det offentliga ansvaret och åtagandet

När Västerås stad planerar, bygger och förvaltar i egen regi ska det ske på ett föredömligt sätt

Västerås stad har ett ansvar att säkra de långsiktigt hållbara arkitektoniska värdena i kommunen. I det ansvaret ingår att bevaka och främja stadens gemensamma intressen och utveckla Västerås i enlighet med översiktsplanen och andra styrdokument. En viktig del i detta arbete är att upplåta mark, planera, gestalta, bygga och förvalta fysiska miljöer i kommunen.

VÄSTERÅS STAD SOM STADSBYGGARE

Formandet och förvaltningen av den fysiska miljön berörs av olika mål och ansvarsområden. Flera olika förvaltningar och bolag är delaktiga i att forma förutsättningarna för och skapandet av Västerås arkitektur. Det som byggs i staden påverkas av beslut i flera olika nämnder. Politiker och tjänstepersoner inom Västerås stad har olika roller med påverkan och ansvar för det som byggs i staden.

Som myndighet ska Västerås stad säkerställa att nationella lagar och riktlinjer som berör arkitektur efterlevs. Som markägare och i planerrollen skapas förutsättningar för Västerås utveckling. Men det finns även flera förvaltningar som beställer och använder arkitektur. I rollen som byggaktör och förvaltare utvecklar, bygger och sköter Västerås stad offentliga rum och byggnader. Dessutom leder, inspirerar och kommunicerar Västerås stad i processer och frågor som berör byggande och arkitektur.

Att skapa samsyn, gemensamma mål och prioriteringar mellan stadens olika förvaltningar är en utmaning. Ambitionen om arkitektur av god kvalitet måste finnas inom hela Västerås stads organisation, men också hos privata byggaktörer, förvaltare och konsulter samt alla de som använder och efterfrågar arkitektur.

Viktor Larssons plats har omgestaltats på uppdrag av Västerås stad till att bli ett välfungerande attraktivt torg med universell utformning som bjuder in till aktivitet.

Hur en skola är placerad och byggd kan signalera att staden förstår vikten av bra lärmiljöer och att det är en investering för framtiden att elever och lärare trivs när de vistas i skolmiljön och känner en stolthet för den.

KOMMUNENS ARKITEKTURKOMPETENS

Arkitekturkompetens behövs för att efterfråga, kommunicera behovet av och säkerställa god gestaltad livsmiljö i Västerås. Det ska finnas inom alla nämnder och förvaltningar som arbetar med planering, byggande och förvaltning. En bred kunskap ska efterfrågas inom bland annat gestaltning, arkitekturhistoria, byggnadsteknik och tillgänglighetskrav.

En viktig uppgift är att kommunicera våra krav på, och behovet av, god arkitektur på ett begripligt sätt inom organisationen och utåt med byggaktörer och enskilda. Genom att höja kunskapen om arkitektur inom organisationen ökar intresset och engagemanget för frågorna.

INBJUDANDE OFFENTLIGA RUM

Västerås stad ska i skapandet av offentliga miljöer utforma och förvalta våra livsmiljöer. Det offentliga har ett särskilt ansvar att agera som förebild vid utformning av allmänna platser och vid lokalisering av kommunala verksamheter. Nyttänkande är nödvändigt för en hållbar utveckling i allt från planering till genomförande, i markanvisningar och vid upphandling.

Inbjudande och väl utformade offentliga byggnader och rum är viktiga mötesplatser och ska finnas i alla delar av Västerås. De är oftast avgiftsfria platser som är tillgängliga för alla och är särskilt viktiga för utsatta grupper. Offentliga byggnader och rum kan, rätt utformade och placerade, öka den sociala hållbarheten. Genom sitt symbolvärde och med omsorgsfull utformning, kvalitet och placering, förmedlas den betydelse som samhället tillskriver olika platser och verksamheter. Offentliga rum och samhällsviktiga byggnader av hög kvalitet ökar stadens attraktionskraft.

ANSVAR ATT VÄRNA OCH UTVECKLA KULTURARVET

Västerås stad har ett ansvar för att det kulturella, historiska och arkitektoniska arvet i form av värdefulla byggnader, bebyggelsemiljöer samt platser och landskap bevaras, används och utvecklas. Genom att inventera våra kulturmiljöer och ta fram underlag som ska ligga till grund för framtida planering och utveckling i staden är vi tydliga med vilka värden vi har att förhålla oss till. Kunskapsunderlagen ska kommuniceras med berörda fastighetsägare och byggaktörer.

MARKANVISNING

Västerås stads markägande är en viktig resurs i samband med stadens utveckling. Hur och när markanvisningar och upphandling sker kan styra både urvalet av intressenter och det byggda resultatet. Den arkitektoniska kvaliteten ska förankras i avtal mellan kommunen och byggaktören eller arkitekten. Här har vi möjlighet att även ställa krav på utformning av friytor och hänsyn till kulturmiljö med mera.

När vi planlägger innan markanvisningen ökar stadens rådhighet och processen blir effektivare och mer förutsägbar för byggaktören då de största frågorna redan är lösta. Under markanvisningsprocessen sker sedan en dialog om hur bebyggelsen ska gestaltas och anpassas till omgivningen. En förutsättning för att kommunen ska sälja marken ska vara att den överenskomna kvalitetsnivån följs. Genom att kommunen vid markanvisning inte säljer marken förrän byggaktören fått startbesked säkerställs kvalitetsnivån.

UPPHANDLING

Offentlig upphandling är ett verktyg för att ta tillvara kvalitetsfrågor i gestaltad livsmiljö. För att uppnå kvalitet i upphandlingen behöver bland annat material och upplevelsevärden identifieras. En framgångsfaktor i upphandlingen är att många olika kompetenser samverkar genom hela inköpsprocessen. Att lägga mycket tid och resurser i förberedelsefasen på att upphandla konsulttjänster är avgörande för att beställaren ska få den kvalitet i slutresultatet som eftersträvas.

STRATEGIER

- När Västerås stad planerar, bygger och förvaltar i egen regi ska det ske på ett föredömligt sätt.
- När staden utvecklas ska byggandet präglas av kvalitet och långsiktig hållbarhet, även när arkitekturen har begränsade ekonomiska ramar.
- God arkitektur ska vara ett krav och urvalskriterium vid markanvisningar.
- God arkitektur ska vara ett krav och urvalskriterium vid upphandling av arkitekttjänster.
- Organisationen ska ha bred arkitekturkompetens för att kunna efterfråga, kommunicera behovet av och säkerställa god gestaltad livsmiljö i Västerås.

Genomförande och uppföljning

Vi har rutiner för att säkerställa att våra ambitioner och visioner genomförs och förvaltas

I stadens planer och styrdokument beskrivs ambitionerna med ett område, en plats och byggnaders gestaltning - visioner som kommuniceras med invånarna. Staden har ett ansvar att arbeta för ett genomförande av de bärande stadsbyggnadsidéerna.

VISION TILL VERKLIGHET

Mellan planläggning och genomförande kan det dröja många år. Det är därför viktigt att de bärande idéerna beskrivs och att de viktigaste kvalitéerna håller över tid.

I ett förvaltningsövergripande samarbete ska vi identifiera de bärande gestaltningsidéer som ska prioriteras vid genomförande. För att inte riskera att förtroendet för staden urholkas är det viktigt att vi strävar efter att förverkliga det vi kommunicerat. Med medvetenhet om visionernas kostnader i genomförande, drift och underhåll ökar vi chansen att de genomförs. Hållbarhet och kvalitet ska överordnas kortsiktiga ekonomiska avväganden.

Omställningen till ett mer hållbart samhälle kan kräva andra arbetssätt och metoder vid genomförande och drift än vad vi är vana vid. För att våra processer ska vara effektiva behöver samverkansformerna inom organisationen stärkas.

Visionsbild från den fördjupade översiktsplanen för Sätra.

SAMARBETE GENOM HELA PROCESSEN

Genom bra överlämning och kunskapsöverföring mellan olika delar av processen säkerställer vi att projektens bärande idéer är genomförbara och att de inte tappas bort under projektens gång.

Tidigt i planeringen ska de som ansvarar för stadens byggprojekterande verksamheter, och de med ansvar för drift och underhåll av en plats, vara delaktiga. Då kan vi öka medvetenheten om projektens bärande gestaltningsidéer, diskutera prioriteringar och skapa en bättre samverkan. Även nämnder och förvaltningar som beställer och brukar arkitekturen ska involveras för ökad samsyn. Samverkan och dialog mellan olika aktörer och kompetenser främjar utbyte av olika perspektiv och föder ny kunskap, vilket är en viktig förutsättning för att kunna förstå och lösa komplexa utmaningar. Vid behov ska stadens driftsentreprenörer utbildas i hur platserna ska skötas om de utformats på ett sätt som kräver annan skötsel än vad de är vana vid.

UPPFÖLJNING

Att följa upp det byggda och jämföra det med våra arkitekturstrategier och projektens arkitektoniska idé blir en viktig måttstock som visar hur väl olika aktörer följer och uppnår de överenskommelser och mål som har satts upp. Att lära från genomförda projekt är en viktig del av ett långsiktigt arbete med att höja kvaliteten i det som byggs. Vi ska följa upp och utvärdera hur det blev och reflektera över om slutresultatet motsvarar den ursprungliga arkitektoniska idén.

STRATEGIER

- Genom samarbete förankrar vi de bärande arkitektoniska idéerna från vision till genomförande och förvaltning.
- Hållbarhet och kvalitet ska överordnas kortsiktiga ekonomiska avväganden.
- Nämnder som beställer och brukar arkitekturen ska involveras i gestaltningsprocessen.
- Vi har rutiner för att följa upp våra gestaltade livsmiljöer tillsammans med inblandade och berörda.
- Vi kvalitetssäkrar genom att kommunicera och återföra kunskap och erfarenheter i arbetet med kommande projekt.

”SBF följer upp” (här i Slottsträdgården) är en form av utvärdering av gestaltad livsmiljö. Den utförs på plats av tjänstepersoner tillsammans med bland annat boende och byggaktör.

Verktygslåda

PLATSANALYS

Varje projekt ska utgå ifrån och ta hänsyn till platsens förutsättningar. Det ska utformas och utföras med hänsyn till platsens och omgivningens natur- och kulturvärden. Genom att anpassa projektet till en plats unika förutsättningar får resultatet en bättre helhetsverkan. Hur omfattande platsanalysen behöver vara beror på projektets komplexitet och omgivningspåverkan.

I en platsanalys vägs flera aspekter in:

- Platsens historia och kulturhistoriska värden
- Naturvärden och förutsättningar i form av markförhållanden, topografi och ekosystem
- Väderstreck, ljusförhållanden, siktlinjer
- Omgivande bebyggelses skala, formspråk och färgsättning
- Befintliga stråk och flöden
- Kopplingar till omgivningen analyseras liksom platsens roll i staden

ARKITEKTONISK IDÉ

Varje projekt ska ha en arkitektonisk idé som beskriver hur det enskilda projektet tagit hänsyn till platsens förutsättningar, hur det bidrar till sin omgivning och vad som är de bärande gestaltningsidéerna. Med utgångspunkt i platsanalysen formuleras den arkitektoniska idén som ska uppdateras och bevakas genom hela stadsbyggnadsprocessen - från plan till genomförande och förvaltning.

DIALOG

Tidig samverkan och dialog kan medföra smidigare processer och ger grund för väl förankrade och genomförbara projekt. Invånarnas lokalkännedom och synpunkter kan tas tillvara. En demokratisk arkitektur med ökad delaktighet bidrar i sin tur till att fler människor med olika kompetens och bakgrund får tycka och tänka om hur vår gemensamma arkitektur bevaras, framhävs, ändras och utvecklas.

LAGAR

Lagstiftning som styr plan- och byggprocessen är plan- och bygglagen (PBL), miljöbalken (MB) och Kulturmiljölagen (KML) samt deras förordningar, till exempel Boverkets byggregler (BBR). Dessa lagar och förordningar innehåller bestämmelser för allt från planering och genomförande av nya stadsdelar till bygglov för den enskilda villan. De ställer krav på utformning, anpassning och varsamhet. De är gemensamma för hela landet.

BUDGET

Varje projekt har en begränsad budget som ger förutsättningar för genomförande. Den som utformar projektet ska veta vilka ramar projektet har för att kunna anpassa projektet och samtidigt ge det en omsorgsfull gestaltning. Risken är stor att arkitektoniska kvalitéer går förlorade om projektet bantas i ett senare skede.

Varje år beslutar Västerås kommunfullmäktige om en årsplan. Där beskrivs övergripande prioriteringar och satsningar och verksamheternas huvudsakliga uppdrag och mål kopplat till budget. I satsningar som till exempel "Skolan först" är det motiverat att även inkludera skolans byggda miljöer; byggnader, lokaler och utemiljöer och att satsa särskilt på att dessa blir är väl gestaltade och trivsamma.

DETALJPLAN

Vid planering hanterar vi gestaltningsfrågor i olika skalor och utifrån flera olika aspekter. Genom planeringsansvaret har kommunen en betydande och många gånger avgörande roll i gestaltandet av våra livsmiljöer. Gestaltning i detaljplanering innebär både värnande om befintliga värden beskrivning av hur vi ska skapa nya.

Detaljplanen beskriver syftet med en plats eller ett område och formulerar bestämmelser för att uppnå det. Utformning kan där det krävs formuleras som planbestämmelser. I planbeskrivningen beskrivs stadsbyggnadsidén - hur bebyggelse ska formas och fungera ifråga om hur platser och byggnader med olika funktioner hänger samman. I den större skalan kan det handla om var i landskapet bebyggelse lokaliseras eller hur olika funktioner placeras i förhållande till varandra och hur dessa kopplas samman. Det handlar ofta om formande av yttre rumsbildningar genom arbete med byggnadsvolymer och hur de placeras i förhållande till varandra. I den mindre skalan kan gestaltning i detaljplanering till exempel handla om en specifik byggnads placering och utformning och, när det finns skäl för det, även om den detaljerade utformningen av exempelvis fasader och tak.

UNDERLAG OCH UTREDNINGAR

Aktuella kunskapsunderlag för kulturmiljöer och inventeringar är viktiga verktyg för att kulturarvet ska kunna bevaras, användas och utvecklas. Nya kunskapsunderlag finns framtagna för Västerås innerstad, Skallberget, Viksäng, Hammarby, Kvicksund och Skultuna.

Kulturmiljöunderlagen beskriver översiktligt bebyggelsehistoria och visar vilka byggnader och områden som bedöms vara särskilt kulturhistoriskt värdefulla. Kunskapsunderlaget ska fungera som ett stöd vid planering och bygglovshandläggning.

Berättelsen om Västerås innerstad Rapporten Berättelsen om Västerås innerstad ger en historisk översikt i populärform över stadskärnan från medeltiden fram till idag.

Modernismen i Västerås innerstad I rapporten Modernismen i Västerås innerstad beskrivs den moderna bebyggelsen i innerstaden från 1930 till 1980.

Arkitekturguide Arkitekturguiden Västerås Modernism är en tryckt guide som presenterar modernismens byggnader i stadskärnan.

Webbkarta Integrerat i Kulturarv Västmanlands webbkarta finns byggnader och områden som bedöms vara särskilt värdefulla ur kulturhistorisk synpunkt. Informationen är hämtad från den interna databasen. För varje objekt finns foton och texter som beskriver historik och kulturhistoriskt värde. Viktiga karaktärsdrag anges.

Arkitekturprogrammets bakgrund, syfte och mål

Kommunfullmäktige beslutade 2020-09-03 att ge Byggnadsnämnden i uppdrag att ta fram ett Arkitekturprogram för Västerås.

Syfte

Syftet med uppdraget är att uppnå en högre arkitektonisk kvalitet på den fysiska miljön som helhet och arkitekturen hos enskilda byggnader och miljöer i alla skalor, samt att ge aktörer, både internt och externt, en gemensam plattform kring ämnet arkitektur. Syftet med arkitekturprogrammet är även att beskriva ett förhållningsätt för hur arkitektoniska kvaliteter i Västerås ska bevaras, stärkas,

kompletteras och utvecklas. Programmet ska vägleda stadens arbete inom det offentliga byggandet, detaljplaneringen, bygglov, förvaltning, vid markanvisningar med mera. Med utgångspunkt i Västerås arkitekturprogram vill Västerås stad också bjuda in stadsbyggandets aktörer och västeråsarna till dialog om olika byggprojekt. Arkitektur som kunskapsområde behöver stödjas och utvecklas inom förvaltningens olika uppdrag.

EFFEKTMÅL

Ökad kunskap hos stadsbyggandets aktörer och västeråsarna om hur arkitektoniska kvaliteter kan bevaras, stärkas, kompletteras och utvecklas.

- En gemensam kunskapsbas som ger samma utgångspunkter inom staden vilket säkerställer god arkitektonisk kvalitet i samklang med andrafunktioner och behov i staden.
- Effektivare processer från översiktlig planering till genomförande i markanvisningar och i byggprocessen.
- Gemensamt synsätt för hur kulturhistoriskt intressant arkitektur utvecklas och kompletteras.
- Västerås arbete med arkitektur bidrar till ekologisk, social och ekonomisk hållbarhet genom att stadens växande utvecklas i samklang med främst mål 11 - Hållbara städer och samhällen i Agenda 2030 i enlighet med propositionen "god gestaltad livsmiljö".

SAMBAND MED ANDRA STYRDOKUMENT

I Arkitektur Västerås samlas frågor som berör arkitektur och gestaltningen av Västerås livsmiljöer. Målet är att tydliggöra hur varje byggprojekt kan bidra till att förverkliga visionen om en ekologisk, social och ekonomiskt hållbar stad med trygga och trivsamma stadsdelar/kommundelar som beskrivs i Västerås översiktsplan, ÖP 2026. Även andra styrdokument belyser arkitekturens betydelse och är relevanta för arkitekturprogrammet.

Efter en genomgång av globala, nationella, regionala och kommunala mål och riktlinjer bedömer vi att de som har störst relevans för Arkitekturprogrammet är:

Agenda 2030

Agenda 2030 och hållbarhetsaspekterna utgör ett paraply för all planering.

Mål 11 om hållbara städer och samhällen har störst relevans för arkitekturprogrammet.

I det vägledande dokumentet "An Architecture Guide to the UN 17 Sustainable Development Goals" (ADK, Danish Portal för Artistic and Scientific Research) 2018, beskrivs arkitekturens roll för att nå de globala hållbarhetsmålen.

Gestaltad livsmiljö

2018 antog riksdagen politiska mål för arkitektur-, form och designområdet. Propositionen "Politik för en gestaltad livsmiljö" (Prop. 2017/18:110) tar ett helhetsgrepp om arbetet med den gestaltade livsmiljön och utgör en samlad nationell arkitekturpolicy.

Vision 2026 – "Staden utan gränser"

"Med omsorgsfull gestaltning skapas identitet och stolthet, platser där man vill vara, mötas på och där man vill stanna."

I stadens vision för framtiden, Västerås 2026 - Staden utan gränser, beskrivs en stad som är rörlig, färgstark och händelserik, en stad som är trygg och harmonisk att leva i. För att uppnå detta behöver vi utforma våra gemensamma miljöer med stor omsorg som ska upplevas i helheten men också kännas in i minsta detalj. Vi ska tillsammans skapa scenografier för stadens liv, platser som lockar till användning och där du gärna uppehåller dig, en stad du vill bo i.

Västerås översiktsplan med utblick mot 2050

Västerås växer. Enligt stadens Översiktsplan 2026 kan Västerås ha 230 000 invånare år 2050, vilket genererar efterfrågan på bland annat nya bostäder, samhällsfaciliteter, infrastruktur och verksamhetsområden. I översiktsplanen beskrivs utmaningen med att bygga en attraktiv och grön stad samtidigt som vi har en stark tillväxt.

Det övergripande målet för Västerås är att staden ska vara en attraktiv och hållbar stad att bo, verka och leva i. I ÖP 2026 anges att ett stadsbyggnads- och arkitekturprogram ska tas fram men saknar en tydlig strategi för hur arkitekturen och den gestaltade livsmiljön kan bidra till att Västerås ska bli en attraktiv och hållbar stad att bo, verka och leva i. Arkitekturprogrammet kommer att tas fram parallellt med arbetet med en ny översiktsplan och blir därmed ett viktigt underlag till denna.

Riksintressen för kulturmiljövård

I Västerås finns flera områden som är utpekade som riksintressen för kulturmiljövård. Syftet med att peka ut riksintresseområden är att belysa landets historia genom att skydda de fysiska spår som finns från åtgärder som kan påtagligt skada riksintressets läsbarhet. Riksintressen är olika exempel på verksamheter och processer, från forntid till nutid. Till varje riksintresse finns en riksintressebeskrivning som ger en koncentrerad redogörelse av de kulturhistoriska värden som utgör riksintresseområdet. Av Västerås tolv utpekade områden är fem fornlämningsmiljöer, fyra herrgårdsmiljöer, två bruksmiljöer och en stadsmiljö: Västerås stadskärna med uttryck från medeltid fram till modernismens centrumomvandling från 1950–1970-talet.

NÄRLIGGANDE PROJEKT OCH ANDRA STYRDOKUMENT.

Nedan redovisas de interna dokument och parallella processer med mest relevans för Arkitekturprogrammet.

- Program för kultur: Analys av offentliga platsers funktion, kultur och sociala hållbarhet
- Så byggdes Västerås
- Det byggda kulturarvet
- Handlingsplan för offentlig konst: 1% -"regeln"
- Utredning framtida bebyggelsestrukturer
- Kulturmiljöunderlag
- Trafikplan
- Grönstrukturplanen
- Program för kultur
- Program för social hållbarhet
- Program för ekologisk hållbarhet
- Riktlinjer för markanvisningar
- Program för samhällsfastigheter
- Belysningsprogram

Ordlista

ARKITEKTUR

Arkitektur avser allt mänskligt byggande och formande av den fysiska miljön. Arkitektur brukar beskrivas som en sammanvägning av tre kärnvärden: funktion, upplevelse och robusthet.

DAGVATTEN

Regn- och smältvatten samt dräneringsvatten som leds bort från tak, gator, parkeringar och andra hårdgjorda ytor.

EKOSystemTJÄNST

Ekosystemtjänster är nyttor som vi människor får från naturen. Det är bland annat bin som pollinerar grödor, växter som renar luft. Vattenrening och en vacker natur är andra exempel på ekosystemtjänster. Ofta är ekosystemtjänster multifunktionella.

FUNKTIONSBLANDNING

Funktionsblandning innebär att människor har nära till aktiviteter, funktioner och andra värden. Det kan gälla bostäder, arbetsplatser, kommersiell service och variation av grönområden.

FÖRGÅRDSMARK

Förgårdsmark är mark som kan ordnas mot gatan närmast en byggnads fasad. Förgårdsmarken fungerar som en övergångszon mellan byggnadens innehåll och den allmänna gatan.

GESTALTNING

Att utforma en miljö eller byggnad med omsorg, för funktion och för upplevelse.

GRÖNSTRUKTUR

Grönstruktur är ett samlingsbegrepp som innefattar all grönska i städerna och i deras omgivning.

GÅTUR

Gåtur är en metod som innebär att man samlar en grupp av personer; brukare, boende, hyresgäster och förvaltare, byggare och experter – till en gemensam promenad i den fysiska miljö som man vill utvärdera och analysera. Metoden skapar förutsättningar för en nyanserad dialog mellan allmänhet och professionella.

IMMATERIELL KONST

Konst som inte består av ett fysiskt objekt. Det kan till exempel handla om ett digitalt verk eller en performance.

KULTURARV

Kulturarv avser alla materiella och immateriella uttryck (spår, lämningar, föremål, konstruktioner, miljöer, system, strukturer, verksamheter, traditioner, namnskick, kunskaper etc.) för mänsklig påverkan.

KULTURMILJÖ

Kulturmiljö avser hela den av människor påverkade miljön. En kulturmiljö kan preciseras och avgränsas till att omfatta en enskild anläggning eller lämning, ett mindre eller större landskapsavsnitt, en bygd eller en region. Kulturmiljön omfattar inte bara landskapets fysiska innehåll utan även immateriella företeelser som ortnamn eller sägner som är knutna till en plats eller ett område. Kulturmiljön är en del av kulturarvet.

KULTURVÄRDE

Begreppet kulturmiljö omfattar hela den av människan påverkade fysiska miljön. Detta betyder inte att allt i kulturmiljön har höga kulturvärden. Kulturvärde är en sammanfattande benämning för vad som i den fysiska miljön bedöms som värdefullt ur kulturhistoriskt, estetiskt och socialt hänseende.

OFFENTLIGT RUM

Offentligt rum är rum och platser inomhus eller utomhus dit allmänheten har enkelt tillträde och äger gemensamt.

RIKSINTRESSE

Riksintresse avser ett område, plats eller enstaka objekt som är skyddat och anses viktigt ur en nationell synvinkel. Riksintresset ska genom sitt innehåll särskilt väl spegla skeden, händelseförlopp eller verksamheter av vikt för landets och områdets kulturella, politiska, sociala, religiösa eller tekniska utveckling. Den riksintressanta berättelsen om viktiga delar av samhällsutvecklingen ska gå att läsa av och förstå i landskapet.

ROBUST

Riksintresse avser ett område, plats eller enstaka objekt som är skyddat och anses viktigt ur en nationell synvinkel. Riksintresset ska genom sitt innehåll särskilt väl spegla skeden, händelseförlopp eller verksamheter av vikt för landets och områdets kulturella, politiska, sociala, religiösa eller tekniska utveckling. Den riksintressanta berättelsen om viktiga delar av samhällsutvecklingen ska gå att läsa av och förstå i landskapet.

STADSSANERING

En stadssanering eller citysanering omfattar rivningar av flera byggnader, hela kvarter eller hela gatustråk. Stadssaneringar behöver inte enbart beröra äldre bebyggelse.

En stadssanering som omfattar större områden vidtas för att kunna genomföra vad man vid tiden anser nödvändiga stadsförnyande åtgärder som modernisering av infrastrukturen och byggnadsbeståndet inom ramen av en stadsplan. Ofta har rivning setts som den enda möjligheten att genomföra stadsplanen.

SERVICEORT

Serviceorterna ska bland annat erbjuda varierade boendemiljöer, goda närströvmråden, gång- och cykelvägar samt god kollektivtrafik. Västerås översiktsplan pekar ut nio serviceorter; Kvicksund, Dingtuna, Barkarö, Skultuna, Tillberga, Orresta, Tortuna, Irsta och Gäddeholm.

SIKTLINJE

En siktlinje är den väg ögat följer när du låter blicken vandra, en tänkt linje mellan två objekt. Allt som hamnar inom siktlinjen påverkar det samlade intrycket.

STADSRUM

Stadsrum är den offentliga fysiska miljön i staden.

TOPOGRAFI

Topografi är studiet av en terrängs fysiska form, såsom höjdskillnader. I kartor och ritningar kan det redovisas på olika sätt. Höjdkurvor ger genom den grafiska bilden en känsla av hur topografin är.

TILLFÄLLIG ARKITEKTUR

Med tillfällig arkitektur avses strukturer som oavsett skala kan uppföras och tas ned på kort tid, för att aktivera och tillgängliggöra platser och stödja nya typer av användande av platsen.

TRAFIKSEPARERING

Trafikseparering betyder att trafikslagen skiljs åt i den fysiska miljön. Till exempel ska gångtrafikanter och cyklister aldrig ska behöva korsa bilvägar eller möta bilar inne i bostadsområdet. Trafikseparering ingår i det helhetstänk som formade våra bostadsområden under främst 60-70-talen.

UNIVERSELL UTFORMNING

Med universell utformning menas att miljöer och produkter ska utformas så att de fungerar för alla människor utan att speciell anpassning behövs.

Bildregister

1. Djäkneberget. Foto: Henric Nilsson
2. Lillåudden. Foto: Henric Nilsson
3. Anundshög. Foto: Karin Nordström
4. Bondtorget. Foto: Linda Wångdahl
5. Mälarparken. Liljewall Arkitekter.
Foto: Henric Nilsson
6. Stadens siluett. Foto: Mostphotos
7. Svartån dalgång. Foto: Mostphotos
8. Gäddeholms herrgård.
Foto: Karin Nordström
9. Entréparti. Foto: Linda Wångdahl
10. Svartån. Foto: Henric Nilsson
11. Domkyrkoplan. Foto: Linda Wångdahl
12. Brandtrappa. Carlstedt Arkitekter.
Gymnastikhall Arkitekt: Erik Hahr.
Foto: Nora Kvassman
13. Botaniska trädgården.
Foto: Nora Kvassman
14. Lögarängsbadet, Liljewall Arkitekter.
Foto: Henric Nilsson
15. Bostadsgård med damm, Kjellgren
Kaminsky Arkitekter.
Foto: Nora Kvassman
16. Sopsugsbyggnad, TOL Arkitekter.
Foto: Nora Kvassman
17. Skylt vid Vasagatan. Alnefelt & Tollbom
Arkitektkontor. Fasadrelief: Teddy
Sempinsky. Foto: Nora Kvassman
18. Radhus på Skallberget. Arkitekt: Paulli
Harder. Foto: Nora Kvassman
19. Bro över svartån. Foto: Mostphotos
20. Kokplattan. ÅWL Arkitekter.
Foto: Henric Nilsson
21. Tidsresenären. Konstnär: Joakim Ojanen.
Foto: Henric Nilsson
22. Mälariisen. Foto: Mostphotos
23. Socialtjänstens hus, Et Cetera Arkitekter.
Foto: Nora Kvassman
24. Fontän i innerstaden Foto: Mostphotos
25. Bäckby Aktivitetspark. Fojab Arkitekter.
Foto: Nora Kvassman
26. Spängerna vid Fågelvik.
Foto: Nora Kvassman
27. Vågholmen. Mälark Landskapsarkitekter.
Foto: Nora Kvassman
28. Johannisbergs våtmarkspark.
Topia Landskapsarkitekter. Foto: Peab
29. Gideonsbergsskolan. Arkitekt: Sven
Ahlbom, ombyggnad: Archus Arkitekter.
Foto: Imperia Fastigheter
30. Solpaneler på balkonger. Kjellgren
Kaminsky Arkitekter. Foto: Henric Nilsson
31. Workshop om målbild.
Foto: Nora Kvassman
32. Stadsvandring i Skultuna.
Foto: Nora Kvassman
33. Betesmarkens temalekplats.
Foto: Stadsbyggnadsförvaltningen
34. Viktor Larssons plats. dcl.13 Arkitekter.
Foto: Nora Kvassman
35. Widénska gymnasiet. Archus Arkitekter.
Foto: Nora Kvassman
36. Visionsbild, FÖP 68 Sättra.
Illustration: Mandaworks+Tovatt
37. Uppföljning på plats.
Foto: Nora Kvassman

VÄSTERÅS STAD

Stadsbyggnadsförvaltningen
Kontaktcenter 021-39 00 00